

STUDII BIZANTINE

EUROPA RĂSĂRITEANĂ ȘI EST-CENTRALĂ SUB SEMNUL BIZANȚULUI: ETNOGENEZE ȘI NAȘTEREA STATELOR

*Simpozionul Societății Culturale Bizantine
și al
Uniunii Elene din România*

*18 noiembrie 2017
Numărul 8 / 2017*

București 2018

Coperta: stânga sus: *Portretul Papei Pius al V-lea*, 1600-1610, autor El Greco - Domenikos Theotokopoulos, Colecția Moussalli, Roma.
dreapta jos: *Sfântul Dominic de Guzman și Albigensii* (cca. 1493-1499), autor Pedro Berruguete, Mănăstirea Santo Tomás, Ávila.

Director de onoare – Acad. Răzvan Theodorescu
Director – Prof. Dr. Dragoș Gabriel Zisopol
Redactor Șef – Prof. Dr. Cosmin Dumitrescu
Editor – Mariana Alecu
Secretar Științific – Fabiana Florescu (ed. limba română)
Fotografii – Cătălin Ion Ardeleanu
Tipar – Uniunea Elenă din România

Editorial Board:

Acad. Constantin Bălăceanu Stolnici
Prof. Dr. Nicolae Șerban Tanașoca
Prof. Dr. Constantin Rezachevici
Prof. Dr. Tudor Teoteoi
Lect. Dr. Manuela Dobre

Instituții partenere:

**Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române
Societatea Română de Studii Bizantine**

Studii Bizantine (2010) = ISSN 2247-2363
ISSN-L-2247-2363

Acest volum a fost realizat în totalitate de către Uniunea Elenă din România.

CUPRINS

Cosmin Dumitrescu , <i>Discurs introductiv</i>	5
Constantin Bălăceanu Stolnici , <i>Sofianismul bizantin și sofianismul rusesc</i>	9
Tudor Teoteoi , <i>Serbia medievală între Bizanț și Occident</i>	23
Manuela Dobre <i>Câteva observații cu privire la evoluția relațiilor ruso-bizantine în secolul al X-lea</i>	35
Liviu Damian , <i>The medieval byzantine political model. A historiographical summary and the recent revisionism (first part)</i>	45
Pr. Lucian Dîncă , <i>Părinții augustinieni asumpționiști promotori ai culturii și spiritualității bizantine în Occident</i>	61
Protos. Dr. Mihail Harbuzaru , <i>Tipăriturile slavone din Biblioteca Mănăstirii Sinaia</i>	79

TIPĂRITURILE SLAVONE DIN BIBLIOTECA MĂNĂSTIRII SINAIA

Protos. Dr. Mihail HARBUZARU

Doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, călugăr în Mănăstirea Sinaia, jud. Prahova, domeniu de interes: carte veche, email: protovaris@yahoo.com.

Sinaia Monastery has a very old library, with over 300 old books, printed between 1564-1830. 30 of them are Slavonic and slavo-romanian. Four titles are from Lviv (Gospel of 1636, Octoih of 1639, The Divine Liturgy of 1646 and Psalter of 1679), three from Moscow (Gospel of 1689, Molitvenik of 1698, Octoih, tom. I, 1699) one from Kiev (Gospel of 1780). From those printed in Romania, in Sinaia Monastery there are: Antologhion, Câmpulung, 1643; Triod-Penticostar, Târgoviște, 1649; 12 Minee, Buzău, 1698; Triod, Buzău, 1700; Penticostar, Buzău, 1701; The Divine Liturgy, Buzău, 1702; Octoih, Râmnic, 1706.

Key words: Slavonic books, Sinaia Monastery, Lviv, Moscow, Kiev, Câmpulung, Târgoviște.

Mănăstirea Sinaia este situată în orașul care i-a preluat numele, la poalele munților Bucegi, în județul Prahova, pe drumul ce leagă Bucureștiul și Ploieștiul de Brașov, Muntenia de Transilvania, celebrul DN 1. A fost construită între anii 1690-1695 de Spătarul Mihail Cantacuzino, frate al Domnitorului Șerban Cantacuzino și unchi al Sfântului Domnitor Constantin Brâncoveanu. A fost mereu

sub jurisdicția bisericească a Mitropoliei Ungrovlahiei și a fost astfel scutită de marile probleme create de uniaticism mănăstirilor din Ardeal. Apropierea de Brașov (45 de km) s-a concretizat în strânse relații cu românii ortodocși din Șchei, chiar un preot de la Biserica „Sf. Nicolae” din Șchei și profesor la școala de acolo, Ion Corbea, s-a călugărit pe la 1700 la Sinaia, sub numele de Iosif Ieromonahul, lăsându-și toată averea bisericii și școlii pe care le slujise¹.

Părintele Iosif de la Sinaia a avut doi băieți care au umblat mult în Rusia. Primul, David Corbea, a învățat la marea Academie de la Kiev și a fost ceaș spătăresc al ctitorului Mănăstirii Sinaia, Mihail Cantacuzino și trimis al Domnitorului Constantin Brâncoveanu pentru relațiile sale cu Rusia. Părintele Vasile Oltean amintește de „numeroasele cărți pe care <<David Corbea>> le-a dăruit românilor din Șchei, între care amintim *Biblia de la Ostrog* a lui Ivan Fiodorov (1581) și *Triodul de la Moscova* din 1684”². Al doilea fecior al părintelui Iosif de la Sinaia, Teodor Corbea, a fost tot diplomat al lui Constantin Brâncoveanu la Moscova și s-a stabilit definitiv împreună cu spătarul Toma Cantacuzino (nepot al ctitorului nostru) în 1711 la Sankt Petersburg, unde devine vel pisariu și cancelar al Imperiului Rus.

Numele lor sunt importante pentru demersul nostru, deoarece probabil prin intermediul lor Spătarul Mihail Cantacuzino și-a înzestrat ctitoria cu tipărituri din spațiul est-slav³. La Sinaia sunt 30 de cărți slavone, din care șase au fost tipărite la Lvov și trei la Moscova (toate nouă în secolul al XVII-lea) iar una la Kiev, în 1780. Celelalte sunt de la M-rea Câmpulung din Câmpulung-Muscel, jud Argeș (*Antologhionul* de la 1643), *Triodul-Penticostar* din 1649 de la Târgoviște, în două exemplare, 16 de la Buzău, slavo-românești (*Triodul* din 1700 și *Penticostarul* din 1701, cele 12 *Minee*, din 1698 și două *Liturghiere* din 1702) și un *Octoih* slavo-român de la Râmnic, din 1706. Multe dintre ele figurează în inventarul mănăstirii fără localitate și an de publicare, deoarece le lipsește fila de titlu. Mulțumesc pe această cale Doamnei Dr. Valentina Eșanu, cercetător științific la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, precum și Arhim. Dr. Policarp Chițulescu, directorul Bibliotecii Sf. Sinod, din București, pentru ajutorul dat în identificarea tipăriturilor de la Lvov și Moscova. Mulțumesc și domnului Șesan Dragoș de la Arhivele Naționale ale României pentru ajutorul dat la cele mai dificile însemnări.

Spătarul Mihail Cantacuzino s-a semnat pe câteva dintre cărțile dăruite ctitoriei sale de la Sinaia, slavonești, grecești sau românești. De exemplu, *Molitfelnicul de la Moscova*, 1698, poartă în mai multe locuri însemnarea: „Mihail Cantacuzino, vel Spătar”.

¹ Dobriceanu Constantin, „O importantă descoperire istorică în Șcheii Brașovului”, în „Astra”, an III, (1968), nr. 5, apud Vasile Oltean, *Prima Școală Românească din Șcheii Brașovului*, Editura Transilvania Expres, Brașov, 2017, pp. 131-132.

² Vasile Oltean, op. cit., p. 133.

³ Nu doar tipărituri a achiziționat fondatorul din Rusia ci și icoane. În Muzeul Mănăstirii Sinaia, primul muzeu de artă religioasă din România, deschis în 1895, se păstrează 5 icoane realizate în anii 1702-1703 de Tihan Ivanov în atelierul de icoane din Kremlinul Moscovei. Se știe că familia Cantacuzinilor era pro-rusă și vedea în singurul împărat ortodox, cel rus, șansa eliberării Constantinopolului de turci, visul creștinătății balcanice pentru secole bune.

Alături de tipărituri slavone în biblioteca mănăstirii se găsește și manuscrisul unui *Liturghier* slavon, Ms. nr. 20, nr. inv. 3982, care cuprinde Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, fără partea stranei. Are doar 16 file, 22 x 18 cm, nu are coperte, și este scris cu cerneală neagră și roșie de o singură mână⁴. A fost realizat probabil de un proaspăt hirotonit, în secolul XVII sau la începutul celui de-al XVIII-lea, la Mănăstirea Sinaia.

De la **Lvov** sunt trei exemplare ale *Evangeliei din 1636*, ceea ce face ca Mănăstirea Sinaia să fie într-o poziție unică în România din punct de vedere al exemplarelor deținute. Dimensiuni 32 x 20 cm, 16 rânduri pe pagină. Tipograf este Mihailo Sleozka, în Tipografia Frăției Ortodoxe, iar gravor a 60 de ilustrații în text este ierodiaconul Gheorghii. Predoslovie a fost alcătuită de Teofilact al Bulgariei. Tipărită cu binecuvântarea Sfântului Petru Movilă, Mitropolitul Kievului. Toate cele trei exemplare deținute sunt incomplete: nr. inv. 1941 are 408 file și îi lipsește fila de titlu; nr. inv. 1942 are 412 file și îi lipsește fila de titlu; nr. inv. 1943 are doar 341 de file, de asemenea fără cea de titlu.

Însemnări are doar exemplarul nr. inv. 1941: F. 411v, desprinsă, grafie chirilică, cerneală neagră: „<rupt> ... și au zis că iaste a sfintei m<ănă>stirii din Flor... <rupt>”; „<Această Evan>ghelie iaste...<rupt>”.

Ultima filă, grafie chirilică, cerneală neagră: „Scris-am eu cartea vl<ă>d<i>cii noastre ție Popo Stănescule”.

*Octoiul de la Lvov, 1639*⁵, nr. inv. 1939, exemplar incomplet, 348 de file, lipsesc fila de titlu și file de final. Textul este dispus pe două coloane, 39 de rânduri pe pagină, cerneală roșie și neagră. Cuprinde toate cele opt glasuri. Textul a fost restaurat la sfârșitul secolului al XIX-lea însă legătura din piele și lemn este foarte deteriorată.

Însemnări: Coperta 2, grafie chirilică, cerneală neagră: „...Și am scris eu Costandin sin Costi Costa”; „Eu Costandin Copilul”; „Pomenește Do<a>mne <pe> robul Tău, și am scris eu Neculaie...”; limba greacă, grafie chirilică: „Aghios, Aghios, Aghios, Kirios Savaot, pliris i ouranos ke tis doxis sou. Osanna en dispis tis. Evloghimenos o erhomenos en onomati kiriou. Osana o en dipsis tis” [imnul liturgic *Osana*].

Ultima filă de forță, grafie chirilică, cerneală neagră: „Zise Domnul ucenicilor Săi: Cine se va lepăda de mine înaintea oamenilor lepăda-mă-voi și Eu de ei înaintea Părintelui meu carele iaste în ceri<u>ri”; „Melhisedec <i>erodicon Tudorovici”.

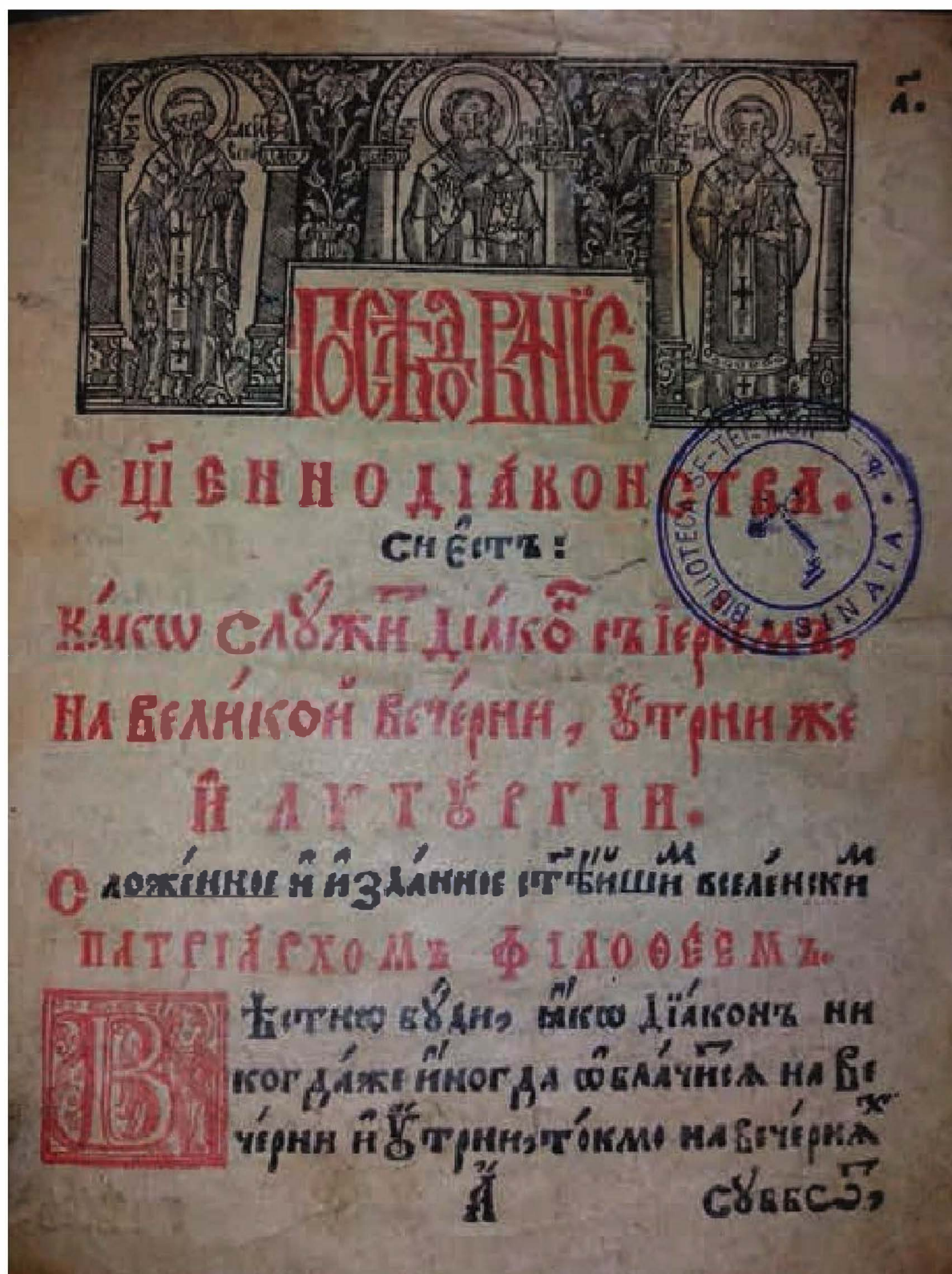
Forță pe final, grafie chirilică, cerneală neagră: „Eu Prăscoveanu Stârcul Tei (?), văleat 7220 (1712); „Tuturor de bine”.

*Slujebnic (Liturghier), Lvov, 1646*⁶, nr. inv. 1952, exemplar incomplet, lipsesc fila de titlu și file de la final. 299 file. Numerotare originală pe file. Numerotarea

⁴ Prezentat de Protos. Mihail Harbuzaru și Dragoș Șesan în Catalogul Manuscriselor Mănăstirii Sinaia, Ed. Basilica, București, 2017, p. 77.

⁵ Descriș de Iakym Zapasko, Iaroslav Isaievici, Каталог старопечатных книг, изданных на Украине [Catalogul cărților vechi din Ucraina], Kiev, vol. I, 1981, p. 60.

⁶ Ibidem, p. 68.

Slujebnic, Lvov, 1646, fila 1. (Foto Protos. Mihail Harbuzaru, 2018)

ulterioară în creion este defectuoasă. 19,5 x 16 cm, 12 rânduri pe pagină. Cuprinde rânduiala Vecerniei, a Utreniei și a celor trei Sfinte Liturghii. Legătura nu este originală, a fost restaurat; din carton și piele, stare bună de conservare. Limba slavonă, grafie chirilică, cerneală roșie și neagră.

Psaltire, Lvov, 1679, verso filei de titlu. (Foto Protos. Mihail, 2018)

Însemnare la ff. 198-184, limba română, grafie chirilică, cerneală neagră: „Această sf<ân>tă leturghie ias<te> a sfintei biserici din Țigăniia Vlăd<icii>⁷ unde să prăznuiască Marele Ierarhul Nicolae și s-au scris la cinci dechemvrie leat 7200 (1692)”. Filele 205-206, 295, sunt de manuscris, completând textul lipsă, cu scriere semiuncială.

⁷ Din 1746 Mahalaua Vlădiciei, cartier din București între Patriarhie și Șoseaua Viilor, cuprinzând Mănăstirea Antim și Biserica Sf. Nicolae Vlădica.

Psaltire, Lvov, 1679, verso filei de titlu. (Foto Protos. Mihail, 2018)

Psaltirea de la Lvov, 1679, nr. inv. 175, este o raritate bibliofilă care le lipsește chiar și ucrainenilor. Nr. inv. 175, exemplar complet, 251 pagini, dimensiuni 20 x 15 cm, cerneală neagră și roșie (doar pe foaia de titlu și pe câteva file de la final). Legătură de lemn și piele deteriorată, cu urme de închizători și ornamente în presă. Sigiliul verde al Mănăstirii Sinaia (sigiliul vechi).

Însemnări: Fila 1 de gardă, transversal, grafie chirilică, cerneală neagră: „Această Psaltire iaste a Sfintei Mănăstiri Văleani dată de Hariton Stoian pentru sufletul lui, ca să-i fie veacinic pomenire și a tot rodul Domnului, am scris eu Petre ot Văleani”; „Și am scris eu Ianache copi<lul>”.

Fila 2 de gardă, grafie chirilică, cerneală neagră: „† Trandafir, Neaga, Bălașa, Tudor, Neacșul”; „† Să <se> știe că am scris eu Gligorie Logofăt carea au slujitu la <pă>rintele Kir Ghirase<m> egumenul Sfintei Mănăstiri Văleani și am scris din luna lui Diche<m>vrie din 6 zile, lea<t> 7248 (1740)”; „și cându era și pop<ă> <I>gnatie chelarul”.

Penultima filă de gardă, grafie chirilică, cerneală neagră: „† Flori, Petre?, Stoian?”.

Penultima filă de gardă verso, grafie chirilică, cerneală neagră: „Să <se> știe că am <în>vățatu eu Baiu? Copilu care...”; „Cinstite dumneata nun Mihai, cu plecăciune...”; „Să să știe că am scris eu Raducan cari au învățat aice în mănăstire. Și am scris eu Radul pentru cutare...”; „Să se știe că am scrisu eu că<n>d am venit la dascălul Urs și am scris eu Gligorie Logofăt”; „Sfânta Mănăstire Vălenii, Ghenarie dni (zile) 2 văleat 7248 (1740)”.

Ultima filă de gardă, grafie chirilică, cerneală neagră: „Să <se> știe de cându am venitu eu Paraschiv <la> scaunul la Văleni pentru <a> vinde porumbu”.

Evangelhie, Moscova, 1689, nr. inv. 3569, exemplar complet, 620 pagini, dimensiuni foarte mari, 67,5 x 47 cm, cerneală neagră și roșie, legătură din piele și lemn, deteriorată, cu urme de închizători.

Însemnări: Fila de gardă 1v, grafie latină, creion: „Tipărită la 1689. Director Ioan M. Romnicea<nu> 1894 Decem. 15”.

Fila de gardă 2v, grafie latină, cerneală albastră: „Ace<a>stă sântă carte este hărăzită st. Monastiri Sinaia de Dnii George Gr. Cantacuzino, Alexandru Scarlat Ghica și Dr. Alexandru Șutzu, Eforii Spitalelor Civile⁸ la anul 1894, Dec. 15, fiind Stareț al Monastirei Prea Cuvioșia Sa Părintele Arhim. Nifon. Ace<a>stă carte e scrisă în limba slavă și conține pe pagina 1 următorul text ce s-a tradus în românește: Evanghelia lui Isus Hristos. Slavă lui D-zeu iubitorului de oameni unul D-zeu în trei ipostase, Tatăl, Fiul și st. Duch, s-a tipărit în tipografia bisericeștilor cărți al înaltului Cin de Moscova cu porunca prea bine Cinstitorilor, Prea Înălțaților noștri Domni și Împărați și Marilor Prinți: Ioan Alexievici, Petre Alexievici, a tot stăpânitori a Marei și Micei și Albei Rusii. Prin blagoslovenia în duhovnicescul Cin a părinților lor și prin rugăciunile Sfântului și Înaltului Domn Kir Ioachim Patriarchul Moscovei și a to<a>tă Rusia. La le<a>tul de la zidirea lumii 7197 spre râvna și îndemnarea spre Dumnezeiescul cuvânt 1689 Inviction (sic) 12 luna lui August. Archimandrit Nifon Sinait”.

Molitvenic, Moscova, 1698, nr. inv. 47, exemplar complet, 388 de file, 33 x 21,5 cm, legătură din lemn și piele, deteriorată, cu ornamente în presă, cerneală roșie și neagră. Sigiliul violet al Mănăstirii Sinaia (ante 1895).

⁸ Eforia Spitalelor Civile a administrat timp de 85 de ani averile Mănăstirii Sinaia, între 1864-1947, vezi Ierom. Nectarie Măgureanu, Mănăstirea Sinaia, Editura Athena, București, 2000, p. 50

Însemnări: Fila de titlu, grafie chirilică, cerneală neagră, f. 387: „Vitalie ieromonah”.

F. 4, 83, 323: „Acest molitvelnic iaste al Sfintei mănăstiri Sinaia de supt Muntele Buceaciului. 22 iulie anul 7213 (1705)”.

F. 25: „A Sfintei Mănăstiri Sinaia se supt Muntele Buceaciului”.

F. 50, 123, 202: „Mihai Cantacuzino vel spatar”.

F. 100: „Această carte de rugăciune de la Moscova are ca izvod Vovidenia”.

F. 134: „Ieromonah Vitalie, mănăstirea Sinaia, cu veșnica pomenire” (l. slavă).

F. 172v: însemnare în limba greacă: „ <Eu> Calinic Ieromonahul am stat în mănăstirea Sinaia timp de 8 ani ca preot, în vremea egumenului Damaschin⁹, în Prahova”.

Octoih, Tomul I (glasurile I-IV), Moscova, 1699, nr. inv. 1938, exemplar incomplet, 424 de file, lipsesc fila 1, 24 și file de la final; 28 de rânduri pe pagină, 32, 5 x 21 cm, text pe o singură coloană. Legătură din piele și lemn, cu ornamente în presă, deteriorată. Cerneală roșie și neagră. Cartea poartă urmele folosirii în strana românească: marginal sunt însemnate, în limba română, grafie chirilică, cerneală neagră, ziua respectivă, pentru ușurarea uzului la slujbe. De ex: f. 162v, „Marți sara”, urmat de „Mercuri”, la f. 167v.

Însemnări: Coperta 2, caractere chirilice, cerneală neagră, răsturnat: „Radul L<ogo>f<ă>t Stanciu”; transversal: „Eu popa Tănasiie ot Greaci ... leat 7235 (1727); „Să <se> știe când a venitu <e>gumenu? Tănăsăie la Lu<n>gulești ... seara în luna lui aprilie în 20 leat 7235 (1727)”.

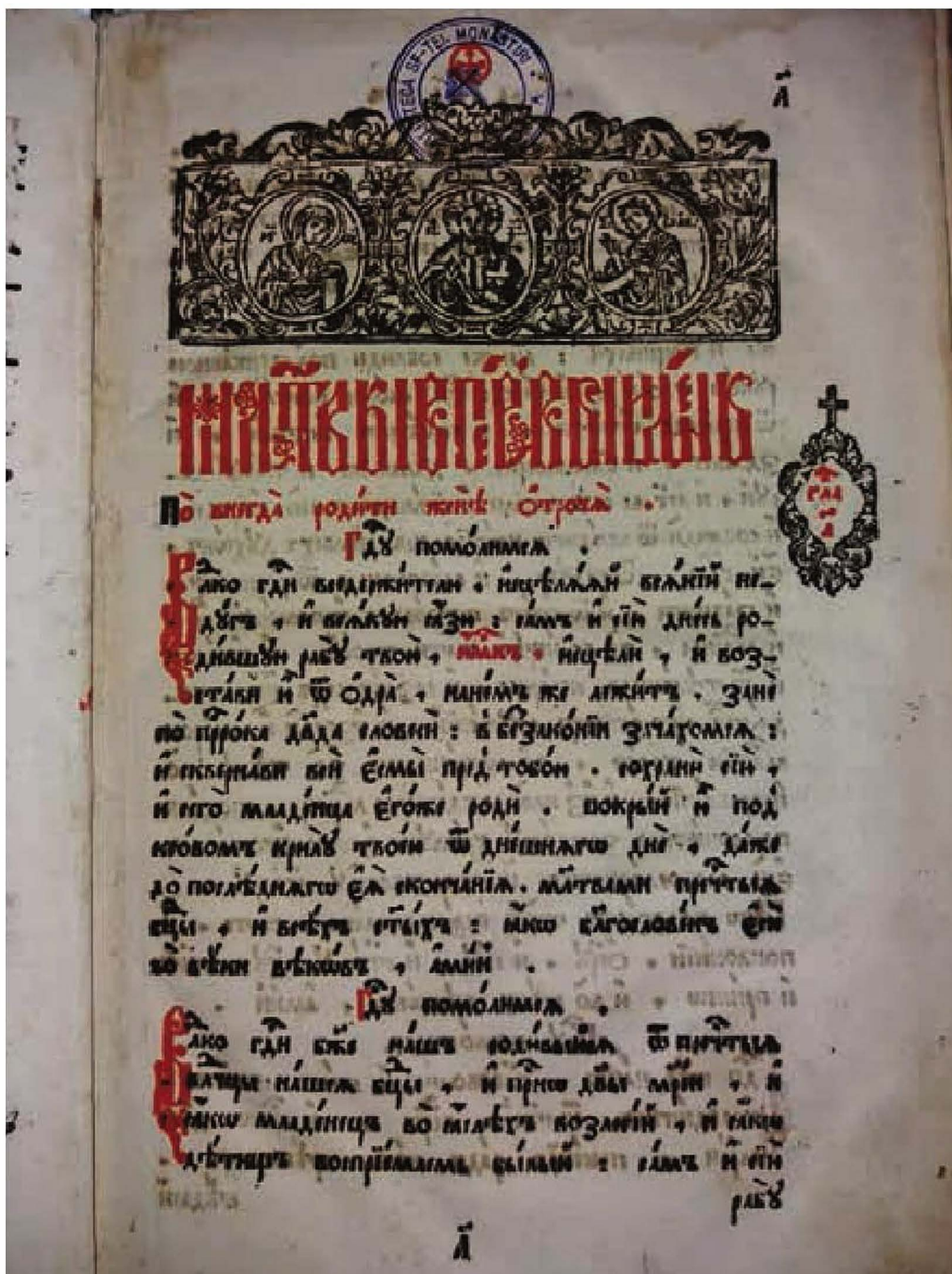
F. 13, grafie chirilică, cerneală neagră: „Acest Octoih iaste a jupânului Pastii, care iaste în Lungulești și am scris eu popa Șarban, nepot popii Cârstii, care șade în București”.

F. 274v, grafie chirilică, cerneală neagră: „Acestu ohtoicu este al jup<ă>nu<lui> Pastii ot Gheorghița și am scris eu Stănciulescu”.

Evangelhie, Kiev, 1780, nr. inv. 1949, exemplar incomplet, lipsește ultima filă, 232 file, 21 x 17,5 cm, legătură din piele și carton, cu ornamente în presă, stare bună de conservare, cerneală neagră, fără însemnări.

Din cele tipărite **pe teritoriul României**, cea mai veche carte slavonă păstrată în Biblioteca Mănăstirii Sinaia este **Antologhionul de la Câmpulung**, din anul **1643**, nr. inv. 1947, BRV I (44), cu cheltuiala Domnitorului Matei Basarab, în tipografia înființată cu sprijinul mitropolitului Kievului, Sfântul Petru Movilă. Exemplar incomplet, lipsesc fila de titlu și filele 1-5, 7, 8, 12, 13, 16, 18-20, 493. 28,5 x 12 cm, cerneală roșie și neagră. Cuprinde Mineele pe tot anul. Legătura lipsește, ceea ce face ca exemplarul să fie foarte deteriorat. Pe verso filei 494 sunt scrise de mână, în limba slavonă, scriere semiuncială de secol XVII, irmoasele 1, 3, 4, 5 și 6 ale Catavasiilor Întâmpinării Domnului.

⁹ Monahul grec Damaschin a condus Mănăstirea Sinaia între 1791-1817, vezi Mihail Harbuzaru, Dragoș Șesan, Catalogul Manuscriselor Mănăstirii Sinaia..., p. 282.

Molitvenic, Moscova, 1698, fila 1. (Foto Protos. Mihail, 2018)

Mănăstirea Sinaia a avut de la început legături strânse cu mult mai vechea chinovie musceleană. Ieromonahul Silvestru de la Sinaia a realizat Ms. rom. nr. 2143 din Biblioteca Academiei Române, Învățăturile celui dintre sfinți părintelui nostru Theodor *Studitul*, în mănăstirea din Câmpulung, în 1725¹⁰. Îar în 1741 același Silvestru Ieromonahul a copiat Ms. rom. nr. 3557 din B.A.R., un miscelaneu liturgic

¹⁰ Ibidem, p. 263.

care cuprinde *Pavecernița mică* și *Canoanele ei către Maica Domnului*, cu cheltuiala părintelui Nicodim, egumenul sfintei Mănăstiri a Câmpulungului¹¹.

Triod-Penticostar, Târgoviște, 1649, nr. inv. 1936, BRV I (55), tipărit cu cheltuiala Doamnei Elena, soția Domnitorului Matei Basarab; exemplar complet, 404 file, 30 x 20 cm, cerneală roșie și neagră, legătură din lemn și piele, deteriorată. Opt file (9-16) sunt de manuscris, cu scriere semiuncială, înlocuind pe cele lipsă.

Triod-Penticostar, Târgoviște, 1649, nr. inv. 1937, BRV I (55), exemplar incomplet, 403 file, 30 x 20 cm, legătură din piele și lemn, cu ornamente în presă și urme de închizători, deteriorat. File scrise de mână înlocuiesc pe cele lipsă: 192-194v, 196-199v, scriere semiuncială. Limba slavonă, grafie chirilică, cerneală roșie și neagră.

Însemnări: F. 216v și 234v, grafie chirilică, cerneală neagră: „Să <să> știe cum am cumpărat eu Cuman Căp<itan> acest svânt Pentecostar”.

Verso ultimei file, grafie chirilică, cerneală neagră: „<D>oamne Dumnezeul meu Tatăl meu, împăratul (sic) meu, <iubit-am bunăcu>viința casii tale și locul lăcașului tău, eu robul tău, Gherasim iunie 20 7249 (1741); „Cinstim și tot binele poftim sfinții tale, Părinte Kir Popo Opr<e>o rugăm pă milostivul Dumn<e>z<e>u, ca să te păzească cu toată casa sfinții tale, dinpriună”.

Cele **12 Minee de la Buzău, 1698**, au fost tipărite cu cheltuiala Sf. Martir și Voievod Constantin Brâncoveanu, de Mitrofan, Episcopul tipograf al Buzăului, cel care l-a învățat meșteșugul tiparului pe Sfântul Ierarh Antim Ivireanul. Se păstrează toate cele 12 exemplare, legate câte două. Au tipicul, sinaxarul și paremiile în română iar restul textelor în slavonă. Traducerea din greacă este a Logofătului Radu Greceanu.

Mineiul pe luna Ianuarie coligat cu cel pe **Februarie, slavo-român, Buzău, 1698**, nr. inv. 107, BRV I (111), exemplar incomplet, lipsesc fila de titlu și prima filă, 302 file în total. 29 x 21 cm, cerneală roșie și neagră, Legătură din lemn și piele, deteriorată, cu ornamente în presă.

Însemnări: Coperta IV (rupt), grafie chirilică, cerneală: „.....tu ot (de la) Brebu”; „(rupt) <în zilele Domnitorului Țării Românești> (Mi)haiu Suțu 1802 martie 1”.

Fila 186v: „1783 octombrie 30 s-au legat”.

Coperta 4 recto: „Cel ce pătimește mai puțin, trăiește mai mult”; „Cel ce va să fie slobod și vrea să trăiască slobod trebuie să păzească și lucruri, slobod trebuie să păzească, unul să nu să însoare, măcar de i-ar da muiere pre fata împăratului. Altul să nu să îndatorească măcar de i-ar da așteptare până la ziua judecării”; „Vinul și muierea înșeală pre cei înțelepți. Scris-am io Dumitraș Grămăticul de la Bara...(?) și degetele mele vor putrezi și slova mea va rămânea și cine va cetii și va pomeni eu, robul lui Dumnezeu Dumitrașcu și am scris în zilele Domnului nostru Io Nicolae Constantin Suțu și a doamnei Sevastii și a fi<i>celor dumnealui. Februarie 3 eu Dumitrașcu”; „Să să știe de când am scris io robul lui Dumnezeu Ștefan diacul ot Brebul- anul 1813 februarie 10”.

Mineiul pe luna Martie coligat cu cel pe **Aprilie, slavo-român, Buzău, 1698**, nr. inv. 108, BRV I (111), exemplar incomplet, fără fila de titlu și prima filă, 218 file

¹¹ Ibidem, p. 270.

în total. 29,5 x 21 cm, cerneală roșie și neagră, legătură din lemn și piele, deteriorată, cu ornamente în presă.

Însemnări: Coperta 1v: „Acest minei este al Sfintei Mănăstiri Brebul hram Mihail și Gavriil 1825 mai 17 preot Ștefan”; „Aceasta de când am scris eu Stan la anul 1834 aprilie 15”; „1888 mai 18 de supt numărul 278”.

Fila 44v: „Cu... o văzu împodobita și îmbrăcată”.

Fila 45 recto: „Popa Ștefan 1817 noiembrie 23”.

Fila 120 recto: „1825 mai 17 am scris io popa Ștefan cu mână putrezitoare”.

Fila 120v: „Eu Neculaie ot Brebu să să știe de cându am scris ieu robul lui Dumnezeu Anastasie ot Brebul manăstirea fiind stăpânitoarea Zoiței Mărculescu fiind domn Alexandru Dumitru Ghica Voievod cu leatul 1837 aprilie 13”; „Grigore Logofătul de Brebul 1836 martie 9”; „Stan Logofăt am scris la anul 1845 aprilie 4”; „Să să știe de când am scris io robul lui Dumnezeu Ștefan dascăl ot Brebul 1817”.

Fila 38v a Mineiului pe Aprilie: „Scris-am eu Mihaiu Logofăt decembrie 26, 1801”.

Fila 43v: „Mihai Logofăt ot Brebu 1780 martie 2”.

Coperta IV recto: „Să să știe de când au dat potopul de ne-au speriat de atâta mulțime de apă câtă era peste tot pământul apă. 1805 august 30”.

Mineiul pe luna Mai coligat cu cel pe **Iunie, slavo-român, Buzău, 1698**, nr. inv. 109, BRV I (111), exemplar incomplet, fără fila de titlu și câteva file la final, 207 file în total, 28,5 x 21 cm, Legătură din lemn și piele, grav deteriorată, cu file desprinse. Ornamente în presă. Cerneală roșie și neagră.

Însemnare: F. 101v, grafie chirilică, cerneală neagră: „Cu ajutorul Milostivului D<u>mnezeu amu scris eu Că<r>stea robu<l> lui D<u>mnezeu în zilele luminatului și preainălțatului D<o>mnului nostru Io Alicsandru Gh<e>orghiu Vo<e>v<o>d, leat 1798, 26 ian<uarie>”.

Mineiul pe luna Iulie coligat cu cel pe **August, slavo-român, Buzău, 1698**, nr. inv. 110, BRV I (111), exemplar incomplet și deteriorat, fără fila de titlu, 232 file în total, 29,5 x 20,5 cm, legătură din lemn și piele, cu file desprinse. Ornamente în presă, cerneală roșie și neagră.

Însemnări: Coperta 2, grafie chirilică, cerneală neagră: „Acest sf<â>nt Minei este al sfintei Mănăstiri Brebu, dat de poman<â> de răposatul Mateiu Voe<vod>”¹².

F. 124 a Mineiului pe August, grafie chirilică, cerneală neagră: „Aceste sfinte patru icoane ce sântu la oltar sântu câștigate prin ostăneala răposatului Egumen Kir Parthenie ieromonah Sinaitu¹³ care au fostu egumen aicea la Brebu anu... și am scris ca <să se> știe Pop<a> Rad<u> ot Brebu la leat 7266 (1758)”.

Coperta 3, grafie chirilică, cerneală neagră: „Să s<e> știe de când am venit eu Popa Rad<u> ot Brebu”; „Să se știe de când am venit eu Manole Copilul aicea la

¹² Domnitorul Matei Basarab (1632-1654), ctitorul Mănăstirii Brebu, era mort de 44 de ani când au fost tipărite aceste Minee, deci nu sunt dăruite de el. Însă cărțile fiind foarte vechi s-a considerat că sunt de la ctitor...

¹³ Ierom. Partenie a fost stareț la Sinaia între 1731-1737, vezi Protos. Mihail Harbuzaru, Dragoș Șesan, Catalogul Manuscriselor Mănăstirii Sinaia..., p. 282.

Brebu, în zilele pre<a> luminatului Domnu Io Scarlat Gligorie Ghica Voevod, în luna lui martie 2 zile leat 7268 (1760), și am scris să se știe, Manole Copilul”.

Mineiul pe luna Septembrie coligat cu cel pe **Octombrie, slavo-român, Buzău, 1698**, nr. inv. 111, BRV I (111), Exemplar incomplet, lipsesc file de la final (ziua 31 octombrie și troparele Născătoarei). 279 file în total, fără copertă, 28,5 x 20 cm, cerneală roșie și neagră.

Însemnare la f. 14 a lunii Octombrie, grafie chirilică, cerneală neagră: „Scri-am eu Barbu Zugravu ot Săcele Turcheș¹⁴”.

Mineiul pe luna Noiembrie coligat cu cel pe **Decembrie, slavo-român, Buzău, 1698**, nr. inv. 112, BRV I (111), exemplar incomplet, lipsesc câteva file de la final, 288 file în total, 29 x 20,5 cm, legătură din lemn și piele, deteriorată, cu file desprinse. Ornamente în presă, cerneală roșie și neagră.

Însemnare pe coperta 2, grafie chirilică, cerneală neagră: „Degetele vor putrezi și slova m<ea va rămâne> și cine va citi mă va pomeni. G<ospo>din? Dumitrașco Ba... Triful, Ivan, Dobra, Ionai. Morții – Stana, Despa, Radul”.

Triod, Buzău, 1700, BRV I (121), coligat cu **Penticostar, Buzău, 1701**, nr. inv. 73, BRV I (124), ambele tipărite cu cheltuiala Sf. Martir și Voievod Constantin Brâncoveanu, de Mitrofan, Episcopul tipograf al Buzăului. Triodul este incomplet, păstrează doar paginile 425-655. Penticostarul nu are fila de titlu dar în rest e complet, 159 de file. 33 x 23 cm, lipsește legătura, stare proastă de conservare. Cerneală roșie și neagră.

Însemnare pe F. 425 și pe verso: „Acestu sfântu și Dumnezescu Penticostarion <este al meu> Rafail Er<o>monah Sfintei Mănăstiri Brebu 7210 (1702)”.

Liturghier, Buzău, 1702, nr. inv. 279, BRV I (132), tipărit cu cheltuiala Sf. Voievod Constantin Brâncoveanu; exemplar incomplet, lipsesc fila de titlu și file de la final, 192 file, 20,5 x 15 cm. Conține cele trei sfinte Liturghii, Molitvele blagosloveniei colivei, Otpusturile, Rânduiala Deniei, a Polunoșniței, a Utreniei, a Vecerniei și a Utreniei din zilele cele proaste, la Pogorârea Duhului Sfânt, Molitvele citite de arhieru, Pravila cătră Dumnezeiasca Cuminecătură. Legătură din carton și piele, cu ornamente în presă. Foarte deteriorat. Tipicul și rugăciunile de la final sunt în limba română, grafie chirilică; cerneală roșie și neagră.

Însemnare pe coperta 2, grafie chirilică, cerneală neagră: „Să să știe că am ce<tit> această carte eu părintele Ioachim și monah sinait”.

Liturghier, Buzău, 1702, nr. inv. 379, BRV I (132), exemplar incomplet, lipsesc fila de titlu și primele 28 de file. Fără legătură, foarte deteriorat. Tipicul și unele rugăciuni sunt în românește, grafie chirilică. Cerneală roșie și neagră.

Octoih, Râmnic, 1706, nr. inv. 1945, BRV I (151), „cu osârdia și toată cheltuiala preacinstului și de bun neam a lui Mihai Cantacuzino v<el> spătar”. Exemplar incomplet, lipsesc file de la final; doar 86 file, 31,5 x 21,5 cm, legătură din lemn și piele, foarte deteriorată. Ornamente în presă și urme de închizători, cerneală roșie și neagră. Pe coperta 2 este scrisă de mână, în limba română, caractere chirilice și cerneală neagră, o parte din Doxologia Mare („Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...”).

¹⁴ În sudul județului Brașov, aproape de Sinaia.

Concluzii:

Pe baza însemnărilor observăm că o bună parte din aceste tipărituri slavone provin de la două mănăstiri prahovene transformate în parohii după secularizarea averilor mănăstirești: Brebu și Văleni. Mănăstirea Brebu a fost înființată în 1640 iar cea de la Văleni în 1680, așadar au folosit în cult cărți slavone. La mănăstirea Brebu arhimandritul Ghenadie Pârvulescu¹⁵ avea o bibliotecă impresionantă, dar din nefericire aceasta a dispărut în incendiul din 1 decembrie 1855 care a distrus în întregime chiliile și anexele. Probabil aceste cărți se păstrau în biserică și au fost aduse de către Eforia Spitalelor Civile, care administra o parte din averile mănăstirilor din 1863.

Dimitrie Frunzescu afirma în 1872 că Mănăstirea Sinaia avea o bibliotecă frumoasă¹⁶ iar starețul Arhimandrit Nifon Popescu (1888-1909) a îmbogățit-o cu numeroase cărți donate de cei care veneau la Sinaia în vizită la familia regală, care între 1870-1883, până s-a inaugurat Castelul Peleş, a locuit în incinta nouă a mănăstirii. Regele Carol I dona deseori cărți, tablouri și medalii comemorative¹⁷. Nifon a adăugat organizat treptat și un muzeu, inaugurat în 1895 cu sprijinul Eforiei, care trimitea regulat cărți vechi bibliotecii¹⁸, unele aduse de la schiturile prahovene în care mai viețuia doar câte un ieromonah îngrijitor, și acela trimis de cele mai multe ori de la Mănăstirea Sinaia.

Acestea sunt doar cărțile slavone din Biblioteca Mănăstirii Sinaia, care adăpostește peste 300 de volume tipărite între anii 1564-1830, din care 202 românești, 100 grecești, 30 slavone și slavo-românești, 10 franceze precum și câteva germano-latine, italo-latine și greco-germane (dicționare și gramatici). Catalogul tuturor acestor cărți vechi debutează prin prezentarea de față.

¹⁵ Viețuitor la Mănăstirea Sinaia, apoi stareț la mănăstirile prahovene Lespezi (1834-1848), Poiana Câmpina (1839-1848, 1861-1868), pe care o și reface în 1841 și Brebu (1851-1861), vezi transliterarea parțială a autobiografiei sale din Ms. 793 de la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale în volumul Sfântul Cuvios Pafnutie Zugravul de la Muscel, Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, 2017, p. 42. A refăcut în 1857 și biserica metocului Slobozia din Câmpina, a Mănăstirii Sinaia, pe când era la Brebu.

¹⁶ Dimitrie Frunzescu, Dicționarul topografic și statistic alu Romaniei, Tipografia Statului, București, 1872, p. 438.

¹⁷ Dosar de corespondență a Mănăstirii Sinaia cu diverse autorități pe anul 1898, Arhiva Mănăstirii Sinaia, f. 243, 254 (Catalog cu medaliiile comemorative, tablourile și cărțile donate de Regele Carol I muzeului și bibliotecii Mănăstirii Sinaia până în 1898).

¹⁸ Cum este Evanghelia de la Moscova din 1689, prezentată în studiul de față și dăruită de Efori. În 1892 Eforia a trimis 10 cărți bisericești grecești vechi pentru muzeu (Dosar de corespondență a Mănăstirii Sinaia cu diverse autorități pe anul 1892, Arhiva Mănăstirii Sinaia, f. 159). Iată că muzeul era deja înființat în acel an, dar într-o formă mai redusă, nu ocupa toate camerele pe care le ocupă astăzi. În 1893 Eforia a mai trimis 11 cărți vechi grecești (Dosar de corespondență a Mănăstirii Sinaia cu diverse autorități pe anul 1893, Arhiva Mănăstirii Sinaia, f. 14), apoi o Evangheliie grecească veche (Ibidem, f. 151). Date despre cărțile slavone poate erau în dosarele din Arhiva Mănăstirii, dar aceasta din nefericire se păstrează fragmentar, începând cu 1868.

Bibliografie:

Frunzescu, Dimitrie, *Dicționarul topografic și statistic alu Romaniei*, București, Tipografia Statului, 1872.

Dosar de corespondență a Mănăstirii Sinaia cu diverse autorități pe anul 1892, Arhiva Mănăstirii Sinaia.

Dosar de corespondență a Mănăstirii Sinaia cu diverse autorități pe anul 1898, Arhiva Mănăstirii Sinaia.

Dosar de corespondență a Mănăstirii Sinaia cu diverse autorități pe anul 1893, Arhiva Mănăstirii Sinaia.

Harbuzaru, Mihail, Protos., Șesan, Dragoș, *Catalogul Manuscriselor Mănăstirii Sinaia*, București, Ed. Basilica, 2017.

Măgureanu, Nectarie, Ierom., *Mănăstirea Sinaia*, București, Editura Athena, 2000.

Oltean, Vasile, *Prima Școală Românească din Șcheii Brașovului*, Brașov, Ed. Transilvania Expres, 2017.

Sfântul Cuvios Pafnutie Zugravul de la Muscel, Curtea de Argeș, Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, 2017.

Zapasko, Iakym, Isaievici, Iaroslav, Каталог старопечатных книг, изданных на Украине [*Catalogul cărților vechi ucrainene*], Kiev, vol. I, 1981.